

Forfatter: Andersen, H. C.

Titel: H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Citation: Andersen, H. C.: "H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal", i Andersen, H. C.: *H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal*, C. A. Reitzel, 1990, s. 50. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-hcaeventyr06val-shoot-idm139779804196736/facsimile.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: H.C. Andersens Eventyr bd. VI kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

I: UDGANGSPUNKTER

Denne udgaves variantapparat tilsigter især at registrere eventyrtrykkenes ændringer frem til og med den illustrerede fembindsudgave, bortset fra ændringer i tegnsætning og – stort set – retskrivning. Manuskriptvarianter medtages, (1) når manuskripter afviger fra den ældste bogudgave på steder, hvor trykkene har forårsaget en note, (2) når manuskripter yder en sikker eller sandsynlig textrettelse med stjerne, (3) i et mindre antal tilfælde derudover; se orienteringen i bd. I. Helt udenfor udgavens rammer og muligheder ligger derimod et apparat (og en efterskrift) med nærmere redegørelse for forholdet mellem manuskripter og tryk. Emnets grundige behandling måtte knyttes til en manuskriptudgave, der ligger helt udenfor synsvidde, eller ihvertfald til en række enkeltstudier som fx H. Topsøe-Jensens for Nordlundes Bogtrykkeri, samlet i *Buket til Andersen*, 1971, og *Vintergrønt*, 1978.

Det har fra begyndelsen stået udgiveren smertelig klart, at arbejdet med trykvarianterne og den snævre begrænsning af manuskriptbruget, såvelsom nærværende afhandlings indhold, var et underligt brakt farvand i forhold til dybere studier over den kunstneriske proces, som den afspejles i manuskripterne med støtte i andre dokumenter af og om H. C. Andersen. Alligevel forekom opgavens løsning nødvendig.

De stikprøver og resonnementer, der i sin tid motiverede valget af eventyrhæfternes førsteoplæg som tekstgrundlag, har imidlertid vist sig holdbare. Man har længe vidst: at H. C. Andersen arbejdede indgående med sine manuskripter, at han netop derfor var en meget moderat selvretter i trykkene, og at han havde hjælp til den rutinemæssige del af korrekturlæsningen især fra Edvard Collin og fra bogholder L. R. Møller på C. A. Reitzels Forlag (MLE I forord) – med en standardisering udover det rent formelle som lejlighedsvis følge. Ikke desto mindre må udgiver som læser gøre sig klart, at der foreligger et subjektivt moment og et ringslutningsmoment i vurderingen af trykvarianterne. Det subjektive moment ligger i, at udgiveren må stole på sit eget gehør for at afgøre, hvad der er god Andersen-stil på et givet sted – ringslutningsmomentet i at man er tilbøjelig til at godskrive digteren endog sene rettelser til det bedre, fordi man nu engang antager, at han

retter godt, hans sættere og hjælpere principielt tilfældigt eller dårligt.

Det samlede apparat er lille i betragtning af de sammenlignede versioners antal, teksterne er med andre ord nogenlunde stabile. Dog er mange tusind detaljer registreret. Behandlingen af dem tjener to formål – hvorfor der redegøres under »ad III« og »ad IV« – og har en teknisk baggrund, skildret under »ad II«, der imidlertid kommer ind imellem de to andre punkter i dette afsnit.

ad III: Tidligere Andersen-udgivere og filologer har i et vist omfang gjort sig selv og deres læsere bekendt med vigtigere ændringer og særlig interessante detaljer i de successive eventyrudgaver. Et nærmere overblik over disses forhold, om så blot i ukommenteret stemmaform, har de dog ikke meddelt. Man kan også med nogen ret underkende betydningen heraf. Men hvis man som her sket postulerer førsteudgaverne som de bedste, er det dog ikke ligegyldigt at vide, hvilke og hvormange ændringer der indkommer, og ad hvilke veje de vandrer frem til de to udgaver af de samlede skrifter, som er de fleste nyere udgavers grundlag.

Undersøgelsen kaster lys over det nittende århundredes almindelige trykkeripraxis. Hvis en forfatter er en stor selvretter – som Oehlenschläger, Paludan-Müller eller Pontoppidan – så har forlag og trykkeri fra gang til gang måttet arbejde med sammenklippede og gennemrettede og delvis nyskrevne forlæg, som var bogen ny. Og forskerne har, hvad enten de strakte sig til en kompliceret textedition (hvormange har vi?) eller blot redegjorde for bearbejdelse, været nødt til at tage udgavespørgsmålet højtideligt. Men i de hyppigere tilfælde, hvor forfatteren lod værket stå som det stod, har forlaget gerne selv søgt for nye oplag og udgaver efter behov, og autor har ventet, at det blev gjort pålideligt, uden at kunne eller ville bebyrde sig med korrekturarbejde.

Heraf følger imidlertid med sikkerhed ændringer i teksten, ikke blot i tegnsætning og stavning, men også på ordplan: ord tilsættes, glemmes, ændres eller bytter plads, altsammen uden »tyrkfejl« i ordinær forstand. Dette er så nær en naturlov, at man med føje kan bruge det gangse udtryk: fejlene »indsniger sig«, som om typerne blev anbragt af sætternisser. Fejlene vil normalt ophobe sig, fordi hvert oplag gerne sættes efter det nærmest foregående, ikke efter det første eller efter det seneste godkendte oplag. Vort apparat og den følgende behandling vil vise, hvor betydelige sløringer af originalens almindelige præg denne proces kan medføre. Er end eksemplet Andersen måske atypisk, fordi det ikke er sjuskethed og ligegyldighed, men i højere grad pertentlighed og bedreven, der har været på spil, kan analysen dog tjene til almen belæring.

ad II: Det skal dog siges, at udgiveren kun med ringe udbytte har holdt øjnene åbne for de behandlede bøger tekniske fremstilling som mulig fejlkilde. Som nævnt i forord til bd. I er der under arbejdet brugt mindst to eksemplarer af hver udgave af hensyn til, at der under trykningen af disse bøger kunne være sket rettelser i satsen; men forsigtigheden blev ikke belønnet. Denne afhandling kan derfor ikke gøre fordring på at regnes til *The New Bibliography*, den højt raffinerede faglitteratur, hvori navnlig engelske filologer, litterater og bibliografer har lært hvad læres kunne om ældre bogtrykteknik, med fordybet tekstkritisk indsigt som mål. Metoderne har vist sig frugtbare ikke blot for deres primære objekter, den elizabethanske og følgende storhedstids bøger, men også for 19. og 20. århundredes litterære tekster, fremstillet mere eller mindre industrielt. Dette kan ses fx af den seneste sammenfatning, Philip Gaskell: *A new introduction to bibliography*, Cambridge 1972, og det forbillige atlas af Wytze Hellinga: *Copy and print in the Netherlands. An atlas of historical bibliography*, A'dam 1962. Se også Roger Laufers på s. 119 citerede bog.

Danske studier ad disse baner lader endnu vente på sig, og det her følgende afsnit II har ikke kildegrundlag nok til at være virkelig talende. Måske derfor har udgiveren tilladt sig at bringe ukendte data også om bogfremstillingens økonomiske side.

ad IV: Ændringer i Andersen-udgaverne summerer sig op til et ikke lille bidrag til det danske skriftsprogs udvikling i detaljen gennem den senere del af guldalderen, 1835-74. Her tænkes på ændringer i stavning, bøjning og orddannelse, som det er svært at tillægge nogen kunstnerisk betydning. Går man videre til ordforråd og ordføjeing, er man inde på vigtigere områder; men selv der må man erkende, at det egentlig andersenienske udbytte ikke er imponerende. Thi som nævnt går de naturligt nødvendige tekstudskridninger langt ind på disse områder – de fleste rutinecopytryk ihvertfald af afdøde forfattere vil hurtigt afgive eksempler.

Indirekte har dog også ikke-autentiske ændringer af bedrevidende eller ubevidst art nogen betydning for forståelsen af Andersens berømmede eventyrstil. Er end mange ændringer (også i brug af småord etc.) uden fælles æstetisk betydning, så er der dog også uhyre mange, der efter den lettere læsemådes princip tjener til at skubbe teksten ned i mere slidte furer, i retning af normalprosa. Det høres ofte meget tydeligt, og selvom et egentligt bevis måtte bygge på endeløse inventarer over eventyr sproget eller Andersen sproget som helhed, så er der ingen tvivl om, at en del af varianterne belyser den andersenienske diktion ved at sammenstille dens enkeltheder med nærliggende, men banale vendinger fra det gennemsnitlige sprog.

En redegørelse for glidningerne fra udgave til udgave er derfor en pligt, der flyder af vort punkt III; og her er inddraget iagttagelser vedrørende tegn og stavning, under apparatets niveau, men noteret i arbejds-exemplarerne af de gamle udgaver. Af vort punkt IV flyder en sprogligt kategoriseret gennemgang af selve apparatets indhold og her med mindre vægt på nøjagtig datering. Udgiveren ville, dersom han havde til opgave at redigere en tekst til »folkelæsning«, ikke forville sig ud i flere konjekturend de få, der er optaget som stjerneformer, men ville nok lade et lidt friere udvalg af tekstformer ældre eller yngre end **A** nyde fremme. Resultatet ville strengt set være en »redigeret tekst«, men en god.

Faktisk modtog udg. en opfordring til at etablere en sådan, kort efter at denne påstand og nærværende afhandling var skrevet og henlagt, nemlig da han anmodedes om at forestå Lademaans Forlags rigt illustrerede såkaldte *Mindeudgave* af *Samlede Eventyr og Historier* I-V 1975; her krævedes nemlig retskrivningen af 1948 og en begrænset normalisering af tegnsætningen gennemført, og det forekom da naturligt netop at lade »et lidt friere udvalg af tekstformer ældre eller yngre end **A** nyde fremme« (se *Mindeudgave* I 16 og V 257). Arbejdet påhvilede stort set Estrid Dal, og vi vovede den påstand, at udgaven »l denne forstand . . . rummer den bedste tekst der findes«.

Skemaerne s. 54-55 hører til afsnit II.

Fra Bianco Lunos Erindringsbog

Ordre nr.	Bestill. dato	Titel, evt. oplagstal	Levering uge	Rd.	Mk.	Sk.
1844 ¹	144	17.1. Kongen drømmer (775)	18/24. feb.	19.	0.	0.
1169	11.12.	Billedbog uden Billeder, 2.oplag (775)	15/21. dec.			
1170	-	NE2-45 (2025)	-	ialt 76.	4.	8.
1846 ²	397 ³	17.4. Liden Kirsten	3/9. maj	18.	5.	4.
1116	12.11.	EB5-47	13/19. dec.	17.	3.	0.
1117	-	EB6-47	-	17.	3.	0.
1123	14.11.	Digte, gamle og nye	20/26. dec.	121.	2.	19.
1847 ⁴	268	25.3. NE4-47	28. mts./3. apr.	53.	1.	8.
269	-	NE1-47	11/17. apr.	38.	3.	12.
818	28.10.	Ahasverus	12/18. dec.	102.	4.	8.
1849 ⁵	19	11.1. Brylluppet ved Como-Seen	21/27. jan.	18.	3.	0.
265	12.4.	EP-50, hæfte 1 (3075)	?	153.	0.	0.
389	2.6.	2 (3050)	2/8. sep.	137.	0.	0.
390	-	3 (3025)	4/10. nov.	153.	0.	0.
391 ⁶	-	4 (3025)	2/8. dec.	104.	0.	0.
709	7.10.	Meer end Perler og Guld	7/13. okt.	28.	4.	8.
757 ⁷	24.10.	-, extra 1025 exx.	26.10./10.nov.	15.	0.	0.
962	22.12.	En Nat i Roskilde	1/5. jan.50	12.	3.	0.
1850 ⁸	175	21.2. Ole Lukøje ⁹	3/9. mts.	35.	0.	0.
271	25.3.	Den ny Barsestue (anonymt)	?	20.	3.	0.

NOTER. 1: For hele året udført c.960 accidenser og 275 større arbejder for ialt 33460.3.15 - 2: 914 acc., 330 større arb., 34938.2.15. - 3: Bestiller er her justitsråd E. Collin. - 4: c.730 acc., 360 større arb., 45517.4.2. - 5: ialt c.1000 arb., kun 29697.3.4.; krigstiden og Bianco Lunos vakkende helbred bidrog til denne nedgang, mens virkningerne af strejken i 1848 ikke kan aflæses af nogen årsag. - 6: EP-50 hæfte 5 ses ikke i den ellers så sirlige bog, men udkom inden årets udgang, se II 170. - 7: Extraoplaget er sikkert trykt på stlende sæts uden angivelse af 2. oplag, ihvertfald ses det ikke i BFN. - 8: ikke sammentalt i bogen, meget nær lig 1849. - 9: sat af læreren Gustav Adolf Petersen, hvis dagbøger er udgivet af børnehæftet Eglil Skall i Historiske meddelelser om København 1973 s 74-162, de beretter ikke om andet Andersen-arbejde, men giver et særdeles levende billede af dagligdagen i og udenfor trykkeriet, med arbejdstid fra 5 til 21 incl. to timers frokost, ofte med søndagsarbejde. Om økonomi, bl.a. forholdet mellem »beregning« og »vissat penge« se bl.a. s.148f.

Titel, oplag og trykkeripris for en række værker 1854-73.

Bibl.	Titel og år	Sidetæl.	Oplag	Pris i Rd.
641	SS 3, 1853, O.T.	294	500	200
646	SS 5-6, 1854, Kun en Spillemand	142+172	500	183
650	EP-54	522	4000	1200
733	En Landsbyhistorie, 1855	114	1000	100
736	HP-55	168	4000	800
745	SS 22, 1855	589	2000	1700
	samme som MLE-separatudgave		1000	925
746	Billedbog uden Billeder 4. udg. 1856	104	1500	160
762	SS 23, 1855, At være ...	295	3000	1500
792	MLE, 2. udg. 1859	600	1000	925
843	EHP-1 1862	440	4000	3000
869	SS 24, 1863, I Spanien	309	2500	1000
876	Paa Langebro, 1864	22	1500	75
879	Han er ikke født, 1864	76	1000	100
888	Da Spanierne var her, 1865	94	1000	125
889	Ravnen, 1865	11	1500	35
901	Billedbog uden Billeder 5. udg. 1865	104	1500	100
906	De to Baronesser, 2. opl. 1866	276	1500	400
907	Improvisatoren, 3 opl. 1866	353	1500	450
939	15 EII-67	124	2000	200
940	Kjendte og glemte Digte, 1867	372	1000	400
971	SS 25-68, ligeså SS 26/27/28-68	185	2500	400
978	Dryaden, 1868, 10 oplag	60	6000	330
982	En Nat i Roeskilde, 1869	7	2500	25
992	3 NEH-70	64	5500	320
1006	Lykke-Feer, 1870	186	5500	1000
1007	EHF 3-70 ligeså EHF 3/4	344	4500	3600
	EHP 1/2, 4. udg.		4000	3000
Endvidere: Nye Eventyr og Historier				
767	NEH 1-58	88	7000	700
774	NEH 2-58	67	6000	600
782	NEH 3-59	79	6000	600
794	NEH 4-59	82	7000	700
817	NEH 5-61	86	6000	600
828	NEH 6-62	100	6000	662½
890	NEH 7-65	76	5000	500
910	NEH 8-66	74	5000	500
1016	NEH 9-72	75	4000	400
1023	NEH 10-72	82	5000	400